

Merényi Krisztina

A történelemtankönyvek vitája Japánban

Anemzetközi közvélemény viszonylag egységesen vélekedik Németország és Japán legújabb kori történelmi szerepéről, a német és a japán közélet ezzel szemben eltérően viszonyul a 20. század első felének történelmi örökségéhez. Németországban az agressziót és a holokausztot egyetlen felelős politikai tényező sem kérdőjelezheti meg, Japánban viszont szalonképesek maradtak a szigetország történelmi szerepét újraértékelő gondolatok. A délkelet-ázsiai országok egyöntetűen állítják: a szigetország még mindig nem nézett szembe a birodalmi múlt bűneivel. A begyógyulatlan sebeket sorozatosan tépik fel azok a viták, amelyek a japán állam által jóváhagyott és ajánlott középiskolai történelemtankönyvek megjelenését kísérik.¹ A viták tárgya e tankönyvek tartalma, melyek igen erősen elferdítik a valós tényeket Japán 20. századi történelmi múltjával, és a háborús bűnök elkövetésével kapcsolatban. A tények elferdítése alkotmányellenesnek is mondható. A vita belpolitikailag és nemzetközileg is elhíresedett különösen azokban az országokban ahol az atrocitások történtek.

A tankönyv-engedélyezési rendszer kialakulása

A jelenlegi tankönyv-engedélyezési rendszert 1947-ben vezették be a II. világháború utáni megszálló amerikai csapatok főparancsnokságának megbízásából. A SCAP (Supreme Commander Allied Powers = Szövetséges Erők Főparancsnoksága) felkérte az akkori ideiglenes japán kormányt, hogy függesszék föl a régi szisztémát, miszerint a könyvek kijelölésének joga kizárólagosan csak a kormányé lehet (国定教科書, Kokutei Kyōkasho), és engedjék meg a magánsektornak is, hogy kiadhasson tankönyveket. Ezzel a szisztémával meg akarták szüntetni az állam direkt beavatkozását az oktatott anyag tartalmi meghatározását illetően. A militarizmus és a bátorító ultranacionalista eszméket eltávolították a könyvek tartalmából, és az egyén „*magasztalása*” mint új eszme (個人の尊厳, kojinnosonken) került előtérbe.

A mai japán közoktatásról szóló törvény (教育基本, kyōiku kihon) azonban előírja, hogy az iskolákban csak azoknak a tankönyveknek a használata engedélyezett, melyeket az Oktatási Minisztérium jóváhagyott. Ez azt jelenti, hogy minden tankönyvtervezetnek át kell mennie egy, a minisztérium által felállított rostán, meg kell felelniük minden előírt követelménynek, s csak ezután kerülhetnek forgalomba. Minden helyi oktatási hivatalnak viszont beleszólási joga van abba, hogy a minisztérium által hitelesített tankönyvlistáról végül mely könyvekből tanítsanak ténylegesen a joghatóságuk alá tartozó iskolákban. Az

¹ CSOMA Mózes: *Történelemhamisítás Ázsiában*, Múltkor, 2002. 08. 14. <http://www.multkor.hu/cikk.php?id=5259>

új Oktatási Törvény alapján figyelembe kell venni a kormányzati és tantervi előírásokat, de nem úgy, mint régen a militarista időkben, azoktól el is lehet térni, ha ez szükséges. Ezen kívül segítséget ad a nevelőknek abban, hogy kreatívan adoptálják a tantervet, ha az igények és elvárások, illetve a japán társadalom, illetve a gyerekek szellemi fejlődése úgy kívánja meg.²

A tankönyv-engedélyezés folyamata

Japánban a potenciális történelemtankönyveknek számos előírásnak kell megfelelniük, mielőtt felkerülhetnek a minisztérium listájára. Mindenekelőtt a kiadóknak egy kivonatot kell eljuttatniuk a minisztériumhoz a tartalmat illetően. Ezután a Tankönyv Jóváhagyási és Kutatási Intézet átnézi és ellenőrzi a kivonatot. Ez a szervezet az Oktatási Minisztérium hivatalos szerve, mely neves egyetemi oktatókból, és középiskolai tanárból áll. Ők a minisztérium által meghatározott tananyag-követelményi iránymutatást (学习指导要领) figyelembe véve olvassák át a szöveget, hogy tényleg megfelel-e a tartalom az előírásoknak. Ellenőrzik, hogy a javasolt tankönyv eléggé objektív és pártatlan-e illetve, hogy nincsenek-e benne téves információk. Az ellenőrzés után a minisztérium még lehetőséget ad a kiadónak, hogy felülírja és kijavítsa azokat a szövegrészeket, amelyeket nem találtak megfelelőnek, és nincsenek összhangban a nemzeti iránymutatásokkal. Ha a javítás megtörtént, és megkapta a könyv az ajánlást az Oktatási Minisztériumtól, akkor a helyi Oktatási Hivatalok megkapják a jogot arra, hogy kiválasszák a listáról a számukra legmegfelelőbb tankönyvet saját oktatási intézményeik számára. A könyvek felülvizsgálata és engedélyeztetése 4 évenként történik meg, melynek eredménye a nyilvánosság számára is bemutatásra kerül a rákövetkező évben.

A kritikusok szerint az állami történelem tankönyvek ezen engedélyeztetési és felülvizsgálati rendszere segítette jobb színben feltüntetni Japán háborús szerepvállalását, és elfedni a valós tényeket, mert az Oktatási Minisztérium egyszerűen letiltotta azokat a könyveket, melyek negatívan ábrázolták a szigetország háborús ténykedését. Ez történt pl. az 1960-as években is, amikor is olyan történelmi tényeket próbáltak eltusolni, mint pl. a nankingi mészárlás, vagy egyéb háborús bűnök, melyeket a japán hadsereg követett el a II. világháború előtt és alatt. Miután a valóságot hűen ábrázoló tankönyveket az Oktatási Minisztérium egyszerűen elutasította, a könyvek szerzői beperelték a minisztériumot. Akadt közülük olyan is, aki bár évtizedekkel később, de végül megnyerte a pert. Emlékezetes volt Saburo Ienaga neves japán történész esete is, aki az iskolai tankönyvekkel kapcsolatos vitáiról és küzdelméről lett híres. 1953-ban, a Japán Oktatási Minisztérium kiadta a tankönyvét, de erősen cenzúrázták a tartalmát, mivel szerintük a tények nem feleltek meg a valóságnak, főleg Japán háborús bűneiről szóló részeket tekintve. Ienaga perek sorozatát indí-

² Oktatási Törvény: <http://www.mext.go.jp> (legújabb törvény elfogadása 2006-ban)

totta a minisztérium ellen a szólásszabadság megsértése miatt, és 2001-ben még Nobel békedíjra is jelölték.³

Az elmúlt évek nagy vitái a Japán Társadalmi Összefogás a Történelmi Tankönyvek Reformjá-ért nevű szervezet által kiadott tankönyv miatt voltak, melyek nagy hangsúlyt fektettek Japán II. világháború előtti szerepére, amikor is a szigetország a „*nagy ázsiai jólét szférájának*” megteremtésére törekedett, viszont kevés kritika érte a háborús szerepvállalással kapcsolatban a többi tankönyvhöz képest. Reflektálva a japánok sajátos történelmi revíziójára a neves történész Stephen Ambrose megjegyezte: „*A japánok szinte már valahogy így mutatják be a világháborút a gyermekeiknek: Egy napon - a mai napig nem tudjuk az okát, hogy miért - az amerikaiak atombombákat dobtak ránk*”.⁴

A rendszer védelmezői szerint azoknak a könyveknek, melyek nem tartalmaznak negatív tényeket és megfelelő információkat a háborús atrocitásokkal illetően, nem szabadna átmenniük a rostán, de az előbb említett, a Japán Társadalmi Összefogás a Történelmi Tankönyvek Reformjá-ért nevű kiadó könyve is többször szorult javításra a tartalommal illetően, mielőtt a végleges jóváhagyási procedúrára került volna a sor. Az is tény, hogy a hidegháború idején, a minisztérium elutasította azokat a tankönyveket is, amelyeket baloldali beállítottságú kiadók próbáltak meg kiadni. Ennek oka az volt, hogy ezek a könyvek a Szovjetuniót és a szovjet rendszert, Kínát, Észak-Koreát, és más kommunista országot is megpróbálták túlságosan pozitív fényben feltüntetni. A másik ok a védelmezésre pedig az volt, hogy a 1960-70-es években még vitatottak voltak az atrocitások (pl. a nankingi mészárlás) körülményei, és az elkövetett háborús bűnök is tisztázásra vártak, ezért a minisztérium nem hibás abban, hogy kihagyta őket a könyvekből. Az 1990-es években, a történészek konszenzusra jutása, illetve a történelmi tények tisztázása után bekerülhettek a könyvekbe ezek az adatok is.⁵

A japán kormány jelenlegi álláspontja a történelem kérdését illetően az, hogy „*más országoktól eltérően nem tállnak meghatározott történelmi nézeteket a japán embereknek. A kiadványok tankönyvvé nyilvánítása azzal a céllal történik, hogy a tudomány szempontjából pontos, megfelelő tankönyvek jelenjenek meg. A tankönyvek írása és szerkesztése magánkiadók kezdeményezésére van bízva, ezzel is elősegítve a tudományos eredetiséget és sokszínűséget. Ha a kiadványok megfelelnek ezeknek a kritériumoknak, a japán kormány engedélyezi tankönyvként történő használatukat. Ebből következik, hogy az engedélyezett tankönyvek nem képviselik a kormány történelmi nézeteit*”.

A Japán Oktatási Minisztérium olyan irányelvekkel látja el a történelemtanárokat, amelyek kifejtik: annak érdekében, hogy a japán diákok megértsék Ja-

³ Saburo IENAGA: *One man's campaign against Japanese censorship*", Jonathan Watts. The Guardian, London, 2002. 12. 03. 22.

⁴ Stephen AMBROSE: *To America: Personal Reflections of an Historian*, Simon and Schuster, New York, 2002. 112.

⁵ HOWARD W. French: *China's Textbooks Twist and Omit History*, The New York Times. 2004. 12. 06. <http://www.nytimes.com/2004/12/06/international/asia/06textbook.html>.

pán kapcsolatait a szomszédos ázsiai országokkal, tanulniuk kell arról, hogy Japán miként lépett a háború ösvényére, és arról is, hogy a háború hatalmas károkat és szenvedést okoztak az embereknek. Ezen kívül azt hozzák még föl a védelmükre, hogy a leginkább kritizáló országok, mint Észak- és Dél-Korea, vagy akár Kína sem engedi ki a kezéből a tankönyvek megírásának és kiadásának jogát, tehát magánkiadók nem vehetnek részt a tankönyvek létrehozásában és szerkesztésében sem. Államilag irányítva és politikailag cenzúrázva adnak ki egy olyan központi történelemtankönyvet, melyet aztán az ország valamennyi iskolájában egységesen használnak. Tehát e könyvek forgalomba kerülése és tartalmuk jóváhagyása sokkal inkább van cenzúrázva, mint Japánban.⁶

Ma egyébként összesen 5 kiadótól 30 különböző könyvet használnak a Társadalmi Tanulmányok (社会, Shakai) nevű tantárgy oktatásához a japán általános iskolákban. Ezen kívül még 8 olyan könyv ismert, amit történelemtanításhoz használnak (社会-歴史的分野, Shakai-Rekishi teki bunya) 8 különböző kiadótól az alsó középiskolások számára. A felső középiskolásoknak még nagyobb a választék: összesen 50 könyv áll a rendelkezésre a japán illetve a világtörténelem oktatására.

A vitákról „elhíresült” időszakok

Tokushi Kasahara⁷ szerint három olyan periódus volt Japánban a II. világháború után, amikor megpróbálták a háborús agressziót, az atrocitásokat pl. a nankingi incidenst jobb fényben feltüntetni, vagy egyszerűen kiiktatni a tankönyvekből.⁸ Az első ilyen időszak 1955-56-ban, a második az 1980-as évek elején volt, a harmadik pedig 1997-ben kezdődött, és még a mai napig is megoldatlan problémát jelent.⁹

Az első vitás időszak: 1955-56. Az „Ureubeki Kyōkasho” ügy (1955)

Az általános választásokon, 1955 februárjában a Japán Demokrata Párt célul tűzte ki azt a törekvést, hogy míg a tankönyvek szerkesztése megmaradhat a privát szektorban, az államnak felül kellene vizsgálnia a tervezeteket, meg kellene szűrni őket, illetve limitálni kellene a választható tankönyvek számát kettőre tantárgyakként. Ezzel a meghatalmazást kiterjeszti, de ténylegesen a végső döntés mégis a kormány kezében maradna. A Japán Demokrata Párt ugyanabban az évben 3 könyvet adott ki, melyeket „Ureubeki tankönyvek”-nek (szánalmas könyveknek) kereszteltek el. Az első kötetben közzétették azt a négy „torzítás” típust,

⁶ HOWARD W. French: *China's Textbooks Twist and Omit History*, The New York Times, 2004. 12. 06. <http://www.nytimes.com/2004/12/06/international/asia/06textbook.html>.

⁷ Elismert japán történész.

⁸ KASAHARA, Tokushi: *Reconciling Narratives of the Nanjing Massacre in Japanese and Chinese Textbooks*, Tsuru Bunka University, 2007. <http://www.usip.org/events/2007/kasahara.pdf>.

⁹ KASAHARA, Tokushi: *Reconciling Narratives of the Nanjing Massacre in Japanese and Chinese Textbooks*, Tsuru Bunka University. <http://www.usip.org/events/2007/kasahara.pdf>.

melyek a tankönyvekben jelentek meg. Ezek a „*torzítások*” elferdítik az igazságot, a valós tények bemutatását, illetve rossz irányba viszik el az oktatás színvonalát.

A négy típus bemutatása szerint nem voltak megfelelőek azok a könyvek, melyek: 1.) a Japán Tanárok Egyesületének támogatása érdekében íródtak, és aktívan segítették a szerzők politikai aktivitását. Ilyen volt pl. Miyahara Seiichi (宮原誠一) is, aki a felső középiskolák számára szerkesztett tankönyvet (Ippan Shakai -一般社会), és melyet a Jikkyo Shuppan (実教出版) Kiadó adott ki. 2.) folyamatosan azt hajtogatták, hogy siralmas a munkásosztály élete Japánban, és úgy látják, hogy hibás a szociális rendszer, illetve ellentmondásos a kapitalizmus rendszere. Ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel romboló hatást értek el a társadalomban szerintük. Erre jó példa Munakata Seiya, alsó középiskolák számára szerkesztett tankönyve (Shakai no Shikumi -社会のしくみ), melyet a Kyōiku Shuppan Kiadó adott ki. 3.) dicsőítették a Szovjetuniót és a Kínai Népköztársaságot, és mellette elítélték Japánt, illetve elvárták tőle, hogy példaként tekintsen ezekre az országokra. Ilyenre volt példa Sugo Hiroshi (周郷博), aki hatodikosoknak szerkesztett könyvet (Akarui Shakai-あかるい社会), és a Chuukyō Shuppan Kiadó gondozásában jelent meg. 4.) amelyek belenevelik a marxizmus-leninizmust és a kommunista ideákat a gyerekekbe. Osada Arata (長田新) által szerkesztett könyv felső középiskolásoknak (Mohan Chuugaku Shakai -模範中学社会), a Jikkyō Shuppan kiadásában. A Japán Demokrata Párt ezeket a könyveket „*vörös könyveknek*” nevezte el, és azt javasolták, hogy feltétlenül el kell utasítani őket, mivel megzavarják az oktatás színvonalát.

A felsorolt tankönyvek szerzői, szerkesztői erre reagálva számos tiltakozó nyilatkozattal léptek a nyilvánosság elé, de a Japán Demokrata Párt nem reagált rájuk. Az incidens óta több tankönyvet elutasítottak, mert „*torzító*”-nak találták őket. Ezen kívül a már használatban lévő tankönyvek kb. egyharmadát is betiltották hasonló okok miatt. Az Oktatási Minisztérium előírta, hogy az új tankönyveknek kerülni kell a kritikai megjegyzéseket a csendes-óceáni háború japán részvételével kapcsolatban, és fontosnak tartották azt, hogy ne említsék meg se a japán inváziót Kínában, se a japánok részvételét a második kínai-japán háborúban.¹⁰

Az „F szekció” mint szűrő bevezetése (1956)

A tankönyvek szűrése 1956-ban nagy médiabotrányt okozott, mivel összesen 6 könyv bukott meg a vizsgán, s ez minden eddigi cenzúrát lényegesen felülmúlt. Mindez közvetlenül azután történt, hogy a Tankönyv Ellenőrző és Kutatási Testület tagjait teljesen lecserélték az előző év szeptemberében. A beadott kéziratokat a Testület tagjai általában A-tól E-ig betűkkel értékelték, jelezve ezzel a saját besorolásukat a tervezetekkel kapcsolatban. Az ominózus 1955-ös értékelésen azonban létrehozta egy újabb besorolást, az „F” betűt vagy az un. „F szekciót” is. Később emiatt utasították el a 6 könyvet, ugyanis az

¹⁰ Joseph CHAPEL: *Denial of the Holocaust and the Rape of Nanking*, 2004, <http://www.history.ucsb.edu/faculty/marcuse/classes/133p/133p04papers/JChapelNanjing046.htm>

értékelés során „F” besorolást kapó tervezet semmiképp sem számíthatott a bizottság támogatására és az engedélyeztetésre sem. Az incidens miatt Iwao Takayama-t (高山岩男) a Tokió Egyetem professzorát tették felelőssé. Azért terelődött rá a gyanú, mert ő újonnan csatlakozott a Testülethez, és az ő nevéhez kötötték, hogy létrehozta ezt az új fokozatot, ezzel megszigorítva az egyébként is nagyon komoly szűrési rendszert. A média felkapta az ügyet, s mint az „F szekció” tisztogatási botrányát emlegették.

A második vitás időszak az 1980-as években: A szomszédos országokra vonatkozó záradék (1982)

1982. június 26-án a japán tankönyv engedélyezési rendszer óriási diplomáciai botrányra nőtte ki magát, mert az Asahi Shinbun – a három vezető napilapok egyike – beszámolt arról, hogy az Oktatási Minisztérium utasított egy tankönyvet arra, hogy azt a kifejezést, hogy a japán hadsereg betört Észak-Kínába (侵略), át kell írnia előrehaladt-ra. (進行). Ezt a hírt meghallva a kínai kormány tiltakozását fejezte ki. Válaszul 1982. augusztus 26-án Kiichi Miyazawa a kabinet főtitkára, a következő kijelentéseket tette: 1.) „A japán kormány és a japán nép mélyen tudatában van annak, hogy rengeteg szenvedést okoztak az ázsiai országoknak, főleg Koreának és Kínának, ezek a tények sajnálatosak és tudjuk, hogy ezeknek a dolgoknak nem szabad újra megtörténniük. Japán az 1965-ös egyezményben Koreának beismerte, hogy a múlt ügyei sajnálatosak, és Japán bünbánatot érez a tetteiért, mélyen átérzi felelősségét a történekekért és az óriási károkokért, amiket okoztak a múltban a kínai embereknek a háborúk során és szégyellik magukat tetteikért. A fenti egyezségek a mai napig állnak és nem változtak meg.

2.) A kínaiak úgy gondolták, hogy ennek a hozzáállásnak tükröződnie kellene a japán iskolai oktatásban és a tankönyv-engedélyezési folyamatokban is. Azonban mostanában is egyre több kritikával illetik a tankönyvek tartalmát, főleg Kína és Korea elégedetlen a leírtakkal kapcsolatban. Szerintük a jószomszédi viszony megóvása miatt törekednie kellene a japán kormánynak a korrekt tájékoztatásra. A barátság és a jószomszédi viszony megtartása az ázsiai népekkel Japánnak is fontos lehet, ezért megfelelő figyelmet kell fordítania a kritikákra, és a kormány feladata a korrekciók elvégzése.

3.) Ebből a célból a jövőben, az „Útmutató a tankönyvek engedélyezéséhez” nevű okmányt a kormány felül fogja vizsgálni, és egyeztetni fognak a Tankönyv Engedélyezési és Kutatási Tanáccsal, hogy az elbírálás minél eredményesebb legyen, illetve a tartalmat se érje kritika. Az engedélyezett és a már használatban levő tankönyvek esetében is a kormány gyors lépéseket tesz a korrekcióra. Japánnak továbbra is szándékában áll, hogy erőfeszítéseket tegyen a kölcsönös megértés elősegítésére és a baráti kapcsolatok és az együttműködés fejlesztésére a szomszédos országokkal, és hozzájárul a béke és a stabilitás megerősítéséhez Ázsiában és a világban.”¹¹

1982 novemberében az Oktatási Minisztérium el is fogadta az „új engedélyezési kritériumot”, az úgynevezett „szomszédos országok záradék” -ot (近

¹¹ Miyazawa Kiichi kabinet főtitkár nyilatkozata a történelem tankönyvekkel kapcsolatban, <http://www.mofa.go.jp/policy/postwar/state8208.html>

隣諸国条項), miszerint fontos, hogy a tankönyvek tartalma ne sértse a nemzetközi harmóniát, hitelesen mutassák be a történelmi tényeket, a szomszédos ázsiai országokkal kapcsolatos fontosabb eseményeket is beleértve.

A harmadik vitás időszak 1997-től napjainkig: Az „Új tankönyv” megjelenése

1996-ban megalakult egy olyan társadalmi csoport Japánban, amelynek elkövetelt célja volt előmozdítani a japán történelem revízióját. A „*Japán társadalom a Tankönyvek Reformjáért*” nevű mozgalom volt felelős a Fusósha (扶桑社) kiadó által megjelentetett történelem tankönyv szerkesztéséért. A konzervatív professzorok által készített, és 2000-ben megjelentetett könyvet un. „*Új tankönyv*”-nek (Atarashii Rekishi Kyokasho, 新しい歴史教科書) nevezték el, melynek célja az volt, hogy egy új történelmi látásmódot terjesszen el Japánban.

A tankönyv eltussolja a japán katonai agressziót, az első kínai-japán háború történelmi tényeit, azt, hogy 1910-ben Japán bekebelezte Koreát, ezen kívül a második kínai-japán háború és a második világháború borzalmait is. Nem mutatja be a nankingi mészárlást, vagy a „*comfort women*” vagyis a „*kényelmi nők*” helyzetét sem. A tankönyv rávilágít még Japán területi követeléseire úgy, mint a Takeshima szigetre, amely jelenleg a Koreai Népköztársasághoz tartozik és Dokdo néven szerepel, illetve a Senkaku-szigetekre, amelyek közigazgatásilag Japánhoz tartoznak, de Kína és Tajvan is igényt tart rájuk. A Japán Eljárásügyi Intézet (日本政策研究センター) ezzel egyidejűleg közzétett egy röpiratot „*Kétes pontok a kínai és koreai tankönyvekben*” (ここがおかしい中国韓国歴史教科書) címmel, és azzal vádolja a szomszédos ázsiai országokat, hogy tankönyveikben jelen van a japánellenes propaganda, illetve arra bátorította az embereket, hogy hasonlítsák össze a tankönyveket és azok tartalmát.

A tankönyvet 2001-ben jóváhagyta az Oktatási Minisztérium, ami hatalmas felháborodást okozott. Erősen kritizálták mind a kínaiak, mind a dél-koreaiak, de neves nyugati történészek is. Sok japán történész és tanár is tiltakozott az „*Új tankönyv*” tartalma miatt, főleg ahogy a japánok háborús szerepvállalását mutatta be. A Kínai Nemzetközi sajtó kijelentette, hogy a KNK-kormányát és a kínai népet mélyen felháborította az új japán történelem tankönyv, melyet jobboldali japán tudósok állítottak össze.¹²

Egy 2001-es japán kormányzati felmérés adatai szerint azonban kiderült, hogy az „*Új tankönyv*”-ből kb. 600.000 példány fogyott el, ami kereskedelmi szempontból nem tekinthető rossznak, de a japán középiskoláknak mindössze a 0,039%-a használta. Ezek is főleg magániskolák voltak, amelyek egy viszonylag kis földrajzi területen, Tokió bizonyos körzeteiben található.¹³

¹² CRL online, 2001 április, <http://web12.cri.com.cn/english/2001/Apr/13714.htm>.

¹³ Az alsó középiskolások mindössze 0,03%-a használta csak ténylegesen ezt a könyvet. Kyodo, 2001. augusztus 20.

Négy évvel később, 2005-ben sem volt sokkal magasabb az arány, a középiskolák mindössze 0,4%-a választotta a vitás történelemtankönyveket, amelyek elfogadottsága azonban magasabb lett a 4 évvel ezelőtti 0,2 százaléknál, ám még mindig nagyon messze volt a kiadók által áhított 10 százaléktól.

Példák a háborús események ellentmondásos bemutatására a kormány által jóváhagyott történelemtankönyvekben

Kaitei Atarashii Shakai Rekishi (改訂 新しい社会歴史), Középiskolai történelem tankönyv¹⁴ így mutatja be a kínai-japán háborút: „A japán hadsereg elfoglalta Észak-Kínát, majd megtámadta Nankingot, ahol rengeteg kínai vesztette életét.” A lábjegyzetben pedig ez szerepel: „A japán hadsereg elfoglalta Nankingot, és néhány hét alatt sokakat megölték a város kerületein belül és kívül. A civil áldozatok – főleg nők és gyerekek- száma körülbelül 70-80.000 –re tehető”. (277. old.)

Az elesett katonákat is beleszámolva becslések szerint több mint 200.000-en haltak meg. Kínai becslések alapján viszont az áldozatok száma jóval több, mint 300.000. Más nemzetek „nankingi mészárlás”-nak nevezték el a több héten át tartó támadást és Japánt vádolták az elkövetéséért, de a japán embereket akkor nem tájékoztatták erről a tényről. Ezzel szemben történelmi tény: A nankingi mészárlásra 1937-ben került sor, amikor a japán hadsereg december 13-án elfoglalta Kína akkori fővárosát, Nankingot. A tiszték tudomásával és részvételével folyó mészárlás azonnal elkezdődött. A japán katonák nőket, gyerekeket és polgári személyeket gyilkoltak le korábban elképzelhetetlen brutalitással a hetekig tartó vérontásban. Az áldozatokat bajonett-gyakorlatokra használták, kibeledték, leöntötték benzinnel és felgyújtották, vagy szamuráj karddal fejezték le őket. Nem volt ritka az élve eltemetés sem. Egyes tiszték azon versenyeztek, ki tud ugyanannyi idő alatt több embert lefejezni. Mintegy 20 ezer nőt, gyermekeket, időseket, szerzeteseket erőszakoltak meg a nyílt utcán, sőt, templomokban is. Az erőszakot gyakran csoportosan, a hozzátartozók szeme láttára követték el, majd ugyanerre kényszerítették a közvetlen családtagokat is. A nőket megcsonkították, majd brutálisan kivégezték. A várost és a városlakókat a japán hadsereg lényegében teljesen kifosztotta, a házakat - köztük történelmi műemlékeket - felgyújtották. A kínai becslések összesen 300-400 ezer közé teszik a kelet-ázsiai holokauszttal áldozatainak számát.¹⁵

A kínai és koreai emberek „kínos” ügyének leírása

„Sok koreai és kínai embert áthelyeztek Japánba dolgozni, ahol kemény munkát végeztek szénbányákban borzalmas körülmények között. Lábjegyzet: A háborús években a kormány megerősítette az un. „asszimilációs politikáját”. Sok koreait kényszerítették

¹⁴ 1983. március 31-én hagyták jóvá, és 1984. február 1-én jelent meg.

¹⁵ Ellentmondásos dokumentumfilm a nankingi mészárlásról: Múltkor, 2007. január 26, <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=16274>

arra, hogy sajátítsák el és használják is a japán nyelvet, hódoljanak a shinto vallásnak, illetve vegyenek fel japán neveket” (284. o.). Ezzel szemben történelmi tény: csupán 1942-ben 750 ezer koreait kényszerítettek munkaszolgálatra, többségüket a japán szigetekre hurcolták. A kapituláció idején hozzávetőlegesen 2 millió 300 ezer koreai kényszerszermunkás dolgozott a szigetországban embertelen körülmények között.¹⁶

Nihonshi B (日本史 B), Gimnáziumi tankönyv¹⁷

A „kényelmi nők” helyzetéről így ír a könyv: „A háború alatt sok koreai nőt a hadszíntérre küldtek, és „kényelmi nő”-ként dolgoztatták őket. Az áldozatok hivatalos bocsánatkérést sürgetnek, és egyéni jóvátételt követelnek a japán kormánytól”. (308. oldal, lábjegyzetben). Ezzel szemben történelmi tény: Japán az I. és II. világháború alatt katonai bordélyházakban kényszerítettek prostitúcióra ázsiai nőket (főleg kínaiakat és koreaiakat). A jelentések szerint, a fiatal nőket sokszor erőszakkal rabolták el otthonaikból. A szexuális rabszolgaságban becslések szerint mintegy 200.000 nő volt érintett, kínai kutatók felmérései alapján viszont akár 410.000-et is elérhette a „kényelmi nők” száma. Japán tudósok csak 20.000 főről tesznek említést. A pontos számokat a mai napig vitatják.

Okinawai csata: „Ebben a csatában civilek is részt vettek, és tragikus kimenetelű, tömeges öngyilkosság történt. A japán katonák sok helyi civilt öltek meg kémskedés gyanúja miatt”. (309. oldal, lábjegyzetben). A történelmi tény viszont az, hogy 1944-re, a második világháború végére az amerikaiak elérték a szigetországot. Japán vezetői már tudták, hogy hagyományos eszközökkel a háború megnyerhetetlen, viszont nem akarták megadni magukat. A sziget lakosainak egynegyede, kb.150 ezer ember halt meg a harc során, mert a védők őket használták eleven pajzsak az amerikaiak ellen, de sokan öngyilkosok lettek, mert a védelmükre kirendelt hadseregtől ezt a parancsot kapták. Arra kényszerítették őket, hogy engedjék át a katonáknak búvóhelyüket, majd borotvával, késsel vagy szükség esetén pusztá kézzel öljék meg családtagjaikat, illetve saját magukat is. A civil öngyilkosság afféle áldozattétellé vált, amelyet minden, az ellenség fogságába esett katonától és civiltől elvártak. Ily módon a szamurájok ősi kiváltságából nemzeti kötelesség lett.

Az „Új történelem tankönyv” 2005-ös verziója

A „nankingi „incidens” leírása a könyvben: „1937 augusztusában két japán katonatisztet lőttek le Sanghajban. Az incidens után, az ellenségeskedés fokozódott Japán és Kína között. Japán katonák úgy gondolták Csang Kai-sek-et lemondásra tudják bírni, ha elfogják Nankingban, ezért elfoglalták a várost decemberben. Csang Kai-sek azonban köz-

¹⁶ Fukuoka YASUNORI: *Koreans in Japan, Past and Present*, Saitama University Review. Japan, 1996. Vol. 31. No. 1.

¹⁷ 1998. március 31-én lett jóváhagyva, és 1999. február 10-én adta ki a Tokyo Shoseki Kiadó.

ben elhagyta a várost. A konfliktus folytatódott. Megjegyzésként: Ebben az időben sok kínai katona és civil vesztette életét vagy sebesült meg a japán csapatok által (a nankingi incidens). Az áldozatok tényleges száma, bizonyítékok hiányában kérdéses. A *vita ma is folytatódik.*" (49. o.) Az „incidensre” vonatkozó tényleges adatokat lásd feljebb.

A Marco Polo incidens: „1937. július 7-én, japán katonákra lőttek manőverezés közben a Marco Polo híd közelében (Pekingén kívül helyezkedik el). A következő napon, ez az eset ellenségeskedésbe torkollott a kínai csapatokkal szemben. Az esemény viszonylag kis mértékű volt, és erőfeszítéseket tettek a helyzet megoldására helyben, de Japán úgy döntött, hogy nagyszámú csapatot küld, amikor a kínai kormány „Nemzeti vészhelyzet”-re utalva mozgósítást rendelt el. Ezek az események jelentették a kezdetét egy olyan háborúnak, mely nyolc hosszú évig tartott” (49. o.). Ezzel szemben tény, hogy a Meidzsi-reform óta a gazdaságilag mindjobban megerősödő Japán szemet vetett Kína óriási piacára. 1937. július 7-én japán katonák incidenst provokáltak a Marco Polo hídnál, ezzel Ázsiában voltaképpen kitört a második világháború.

Az „Új történelem tankönyv” (Fusósha-tankönyv) kritikája, és japánellenes tüntetések Kínában 2005-ben

Az elmúlt évek során a Fusósha-tankönyvvel szemben meglehetősen széles koalíció lépett fel. Kína és Tajvan, valamint az egymással szintén rendezetlen viszonyban lévő Észak- és Dél-Korea egyaránt tiltakozik a történelemhamisítás ellen, és a fiatal generációk félretájékoztatásával vádolják a szigetországot. A délkelet-ázsiai tiltakozással párhuzamosan több japán civil szervezet is fellépett a tények meghamisítás ellen. A baloldali értelmiség a második világháború demagóg ismeretetését kifogásolja. A háborús években a japán kormányzat és a katonai vezetés a szigetország hadba lépését az „ABCD országok” gyűrűjével indokolta. A korabeli álláspont szerint az Egyesült Államok (A), Nagy-Britannia (B), Kína (C), és Hollandia (D) elszigetelte Japánt. A szigetország a „gazdasági blokád” miatt kényszerült a hadba lépésre. A Fusósha-tankönyvnek a „Japánt sarokba szorító gazdasági blokád” című alfejezete egy az egyben átveszi a háborús idők érvrendszerét. A szerzők hamisítása szerint a katasztrófális kőolajhiánnyal küzdő szigetország önhibáján kívül sodródott a háborúba: Japán és az Indonéz-szigetek kőolaj kitermelését ellenőrző Hollandia tárgyalásai megszakadtak. Így a szigetország körül bezárult az ABCD országok gyűrűje. Azt nem említik, hogy a kőolaj a kínai szárazföldön zajló agresszió folytatásához kellett.¹⁸

A meghamisított vagy eltusolt történelmi tényeket megjelenítő „Új tankönyvek” engedélyezése miatt egész Délkelet Ázsiában, de főleg Kínában voltak tömeges megmozdulások és japán-ellenes tüntetések. Országosan sok városban, többek között Pekingben, Sanghajban, Guangzhouban, Shenzenben és még számos helyen történtek zavargások. A tiltakozók főleg a japán termékek ellen tüntettek, de számos japán árukat forgalmazó boltban okoztak rongálásokat, és

¹⁸ Fukuoka YASUNORI: *Koreans in Japan, Past and Present*. Saitama University Review. 1996. Japan Vol. 31. No.1.

több Kínában élő japán is megsérült.¹⁹ Bizonyos esetekben a japán nagykövetséget, konzulátusokat és éttermeket is támadás érte. Az emberek követelték a japán kormánytól a bocsánatkérést, és kártérítési keresetet is benyújtottak hivatalosan. A kínai kormány nem ellenezte a tüntetéseket, de az erőszakot igyekeztek megfékezni. Ezek a megmozdulások a II. világháború óta a legnagyobbak voltak, előtte még sosem okozott ekkora felháborodást a történelmi tények eltussolása. A tüntetők népszerű szlogenje „*a hazafiasság nem bűn*” kijelentés volt, melyet a japán személyek elleni erőszak elkövetésére használtak igazságtételként és válaszul arra, ahogyan a japánok viselkedtek a kínaiakkal a II. világháborúban.

Politikai megfigyelők persze rámutattak arra is, hogy nem csak a japán, hanem a kínai történelemtankönyvek is tartalmaznak valótlan állításokat és történelmi pontatlanságokat. A Washington Post többek között a Kulturális forradalom bemutatását, a Tienanmen téri események ábrázolását, illetve Tibet problematikáját hozta fel példaként.²⁰

Japánban is volt visszhangja a Kínában történt eseményeknek. Igaz, hogy nem olyan mértékű, mint Kínában, de a szigetországban is voltak Kína-ellenes megmozdulások, főleg a konzulátusok előtt. Sokan lemondták kínai utazásukat, és vészjóslóan tekintettek a 2008-as Pekingben megrendezésre kerülő Olimpiai Játékok elé. A japán kormány bocsánatkérést és kártérítést sürgetett, főleg a civil sebesültek miatt.

Az 1972-ben megtörtént japán-kínai kapcsolatok rendezése óta a két ország viszonya a mélypontra jutott, s bár Koizumi miniszterelnök hivatalosan is bocsánatot kért Kínától a háborús atrocitások miatt, a két ország közti kapcsolat továbbra sem volt biztató.

A legutóbbi évek eseményei

2007-ben is voltak olyan események, melyek borzolták a kedélyeket. Pl. Nakayama Nariaki volt oktatási miniszter büszkén jelentette be, hogy sikerült pártjának elérnie, hogy töröljék a „*háborús szexrabszolgák*” kifejezést a hivatalos középiskolai tankönyvekből. Azt is kijelentette, hogy az áldozattá vált nőknek büszkének kellene lenniük arra, hogy „*kényelmi nőkként*” élhették mindennapjaikat.²¹ Szintén 2007-ben az okinawai, tömegesen elkövetett öngyilkosságokkal kapcsolatban találkozunk kormány szintű állításokkal. A japán kormány utasította a tankönyvek szerzőit, hogy módosítsák a „*kényszerített öngyilkosságok*” kifejezést a tankönyvekben. Az Okinawai Prefektusi Közgyűlés 2007 júniusában hivatalosan kérte az Oktatási Minisztériumot, hogy ne vegyék ki a szöveg-

¹⁹ <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A60258-2005Apr17.html>

²⁰ Fred HIATT: *Kína szelektív memóriája*, The Washington Post, 2005.ápr.18.

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A61708-2005Apr17.html>

²¹ Comfort women distortion stirs indignation, China Daily, Xinhua, 2007.07.13.

http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-07/13/content_459772.htm

ből azt a részt, amely a japán hadsereg felelősségéről tesz említést, mert az ő kényszerítésére végeztek el tömeges öngyilkosságokat Okinawán 1945-ben.²²

Szeptember végén százezres tömeg követelte a szöveg változatlanul hagyását. A Kyodo hírügynökség szerint 1972 óta – ekkor került vissza Japánhoz Okinawa – nem volt ilyen mértékű tiltakozás. Okinawa kormányzója, Hirokazu Nakaima beszédében mindig azt hangoztatta, hogy a japán hadsereg részvételét a tömeges öngyilkosságokban soha nem szabad elfelejteni.²³

A nacionalista felhangokat tartalmazó, múltat megszépítő és a szomszédos országokkal szemben ellenséges japán tankönyvek még mindig komoly felháborodást váltanak ki mind Japánban, mind pedig Kínában és Koreában. A háború alatt Japán által Kelet- és Délkelet-Ázsiában elkövetett szörnyűségek több mint 90 százaléka a mai napig belpolitikailag kibeszéletlen, illetve külpolitikailag megoldatlan és kompenzálatlan.

A vita tehát folytatódik és számos probléma vár még megoldásra, az viszont biztos, Japán egyre jobban igyekszik jó viszonyt kialakítani egykori ellenségével és riválisával, Kínával. A közeledés az egyre nagyobb hatalommal rendelkező kommunista ország felé azt is jelzi, hogy a japán gazdaság jövője egyre inkább Kínától függ. Az ázsiai nagyhatalom már most is az egyik legnagyobb kereskedelmi partnere Japánnak, a jövőben pedig még számtalan területen lehet sikeres a gazdasági együttműködésük. A kérdés csak az, hogy a két ország mennyire tudja félretenni a múlt terheit és vitáit egy jövőbeli, eredményesebb kooperáció reményében.

²² *Okinawa slams history text rewrite*, The Japan Times. 2007. 06. 23.

<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20070623a1.html>.

²³ *Huge Japan protest over textbook*, BBC News, 2007. 09. 29. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7020335.stm>.